

ZEMĚDĚLSKÉ LOBOVÁNÍ

Zdeněk Linhart

Česká zemědělská universita Praha, Provozně ekonomická fakulta,
katedra řízení, 165 21 Praha 6, tel.: 02/3382353, fax: 02/3382258

Anotace:

Článek se zabývá místy střetu zájmů chudých a bohatých států, organizací světového obchodu a Evropské unie ve vztahu k problematice českého zemědělství a uvádí za co, jak a kde může být lobováno.

Summary:

The article address the conflict of interests of poor and rich countries, world trade organisations and European Union in relation with problems of Czech agriculture and shows objects, methods and places for lobbying

Klíčová slova:

Zemědělství, obchod světový, zemědělská politika státní, Evropská unie, lobování

Key words:

Agriculture, world trade, state agricultural policy, European Union, lobbism

Státní zemědělská politika bohatých zemí

Trh s potravinami a zemědělskými výrobky byl vždy regulován, protože nadvýroba a pokles cen, stejně jako neúroda a nárůst cen, ohrožovaly sociální stabilitu jakéhokoliv státu. Proto se nadvýroba zemědělských výrobků páčila nebo likvidovala v moři. V současné době se problémy jednoho státu řeší částečně za peníze jiného státu.

Potraviny a zemědělské výrobky mají na světovém trhu velmi nízkou cenu proto, že bohaté státy již svou nadprodukcí nelikvidují v moři, ale prodávají ji za velmi nízké ceny do chudých zemí, kde likvidují trh i s domácími zemědělci. Ceny vývozu nadprodukce bohaté státy svým zemědělcům kompenzují. Tyto ceny dotovaných exportů zemědělských výrobků a potravin, spolu se zákazem ochrany vnitřního trhu podle pravidel GATTu, potom znemožňují rozvoj zemědělství a následně celého národního hospodářství v rozvojových státech. V bohatých zemích je zemědělství před nízkými cenami světového trhu chráněno.

Zmíněnou kompenzací cen vyprodávané nadprodukce zemědělských výrobků na světovém trhu domácím výrobcům je možno doložit příkladem jejího financování v EU, která

se zemědělcům chudších států chová jako každý bohatý stát. Ochrana zemědělství v zemích EU je řízena podle zásad společné zemědělské politiky (CAP) a čerpá 60 % rozpočtu¹ EU. 1/3 ze zmíněných 60 % bývá použita na dotace exportu nadvýroby, 1/3 na skladování a 1/3 na udržování farem.

Protože se podíl výdajů na zemědělství v rozpočtu EU od podpisu Maastrichtské dohody zmenšuje, je nemyslitelné, aby nově vstupující země do EU získala nárok čerpat ze společného rozpočtu na zemědělské účely. Z pohledu země, usilující o členství v EU však vzniká otázka, zda je možné její příspěvky použít na podporu zemědělství v ostatních členských zemích EU. Zřejmě i členské země EU se budou muset nejprve vypořádat s nadvýrobou od svých velkých farmářů i s podporou svých malých farmářů.²

Být zemědělcem na nechráněném trhu tedy znamená čelit sníženým cenám zboží zemědělského původu nejen z EU, ale i z USA a z ostatních zemí. Diskuse vedená mezi USA a EU o tom, čí politika je horší, je bezpředmětná. Důležité je dostat se pod ochranu některého z těchto systémů, protože zrušit je nelze a dočkat se jejich konce také ne.

Vliv řízení světového obchodu na zemědělce

Prostředí světového trhu se zemědělskými výrobky a potravinami není ovlivňováno jen individuálními výprodeji nadprodukce bohatých zemí. Zemědělci v chudých zemích jsou vystaveni i působení organizací s celosvětovou působností jako je Mezinárodní měnový fond (IMF), Světová banka (World Bank) a Smlouva o clech a obchodu (GATT). Princip práce těchto organizací spočívá v tom, že IMF dává úvěry s podmínkami, World Bank diktuje, jak

¹ Rozpočet EU je tvořen odvodou v závislosti na výši hrubého domácího produktu (GDP) členské země. V roce 1989 tvořil součet GDP za všechny tehdejší členské země dnešního EU 4232 miliard ECU. Za rok 1989 nemáme k dispozici výši rozpočtu, ale v roce 1990 činila celková výše rozpočtu EU 43,3 mld ECU, z toho šlo na podporu zemědělství 28,6 mld ECU a z toho 12 mld ECU na vyrovnání cen, 7,7 mld na podporu exportu, 5,5 mld. ECU na skladování a 3,4 mld na jiné účely. Sledujeme-li použití rozpočtových zdrojů po výrobcích, potom ve stejném roce bylo 5 mld použito na mléko, 4,5 mld na maso, 3,8 mld na obilí, 3,5 mld na olej, 1,4 mld. na cukr, 1,3 mld na ovoce a zeleninu, 1,2 mld na olivový olej, 1,2 mld na tabák a 6,7 mld ECU na jiné výrobky. V roce 1991 činila celková výše rozpočtu EU 56 mld ECU a v roce 1992 činila výše rozpočtu EU 65,8 mld ECU.

² Ze strany ČR je potom nutno zvážit zda rychlost útlumu podpory zemědělství za cenu jeho životaschopnosti odpovídá rychlosti útlumu podpory v EU. To znamená, že nejde jen o to, co nás útlum stál, ale co by stálo udržování stávající zemědělské politiky do doby, než jí bude způsobilá celková výše i struktura dotací v zemích EU.

mají být prostředky použity (na monokultury, koncentraci a intenzifikaci) a GATT, nyní Světová organizace obchodu (WTO) reguluje výroby a zakazuje chránit hospodářství.³

Ukázka lobování 1: Politika těchto organizací se světovou platností spolu s individuálními dumpingovými vývozy nadprodukce potravin a zemědělských výrobků uvolňuje lidi ze zemědělství a je příčinou jejich migrace do bohatých států, v našem případě do Evropské unie přes území ČR. Problematika zemědělství tak vyvolává problém regulace množství pracujících i nepracujících cizích státních příslušníků. Stejně jako je zemědělská politika velkou příčinou migrace, může se stát i nástrojem k její regulaci. Proto se prevence migrace stává výrazným bodem zemědělského lobování, které lze zkráceně vyjádřit heslem: potravinová suverenity a soběstačnost.

Česká republika nejvíce prosazuje uvolňování obchodu v rámci jednání o volném obchodu mezi zeměmi střední a východní Evropy (CEFTA). V důsledku toho jsou vlivy na migraci lidí ze zemědělství v ČR velmi výrazné. V průběhu minulých 5 let snížil počet pracujících z 533 tisíc (1989) přes hodnotu 306 tisíc (1992) až na 260 tisíc (1993). Při vysokém podílu lidí zaměstnaných v zemědělství ostatních východo-evropských států⁴ může obdobné snižování pracujících v zemědělství vyvolat výraznou migrační vlnu, která se již dnes projevuje na území ČR v utečeneckých táborech a v zaměstnávání cizích státních příslušníků.⁵

Naši sousedé se odchodu lidí ze zemědělství brání a zřejmě nejlépe to jde v Polsku. Po reformě, která měla stabilizovat inflaci a skutečně se jí to podařilo, došlo ke snížení stavů krav o 30 %, ke snížení stavů prasat o 15 %, o snížení stavů ovcí o 90 % a 7 % polí je neobděláváno. I přes tyto změny žije z celkového množství 38 miliónů Poláků 38 % na vesnici a 27 % pracuje v zemědělství. Velikostní poměr farem je možné vyjádřit tím, že 58 %

³Příklad obav z činnosti výboru, který pod GATTem spravuje Kodex Alimentarius spočívá v tom, že může donutit ostatní země kupovat maso s hormony nebo zákaz patentování genetických manipulací může prohlásit za nelegální. Proto malí zemědělci prosazují dva principy: soběstačnost a potravinovou bezpečnost, kterými se národy mohou chránit před dovozy potravin, se kterými nesouhlasí.

⁴Podíl ekonomicky činného obyvatelstva v zemědělství na celkovém počtu ekonomicky činného obyvatelstva v roce 1992, tedy v počátku období jeho snižování v ČR, byl v Bulharsku 11,4%, v Maďarsku 10,5%, v Polsku 19,5%, v Rumunsku 18,6%, v Albánii 47,1%, ve státech bývalého SSSR 11,9% a v ČR 8,7%. Pro srovnání několik údajů z vyspělých zemí: Rakousko 5,5%, Německo 4,3%, Nizozemí 3,4% a USA 2,1%.

⁵Obdobnou migrační vlnu je možné pozorovat na březích Španělska, kam připlouvají lidé, kteří v důsledku politiky World Bank ztratili svou farmu a přichází i ze střední Afriky za údajným zaměstnáním, ale ve skutečnosti často utonou, a pokud ne, jsou umístěni do španělských věznic.

farem je menších než 5 ha. Plán strukturálních reforem se, zřejmě v důsledku výše uvedených změn, nepodařilo udržet a ve volbách vyhrála levice. Přesto bylo jeho vliv možno pozorovat na změnách trhu zemědělskými výrobky.

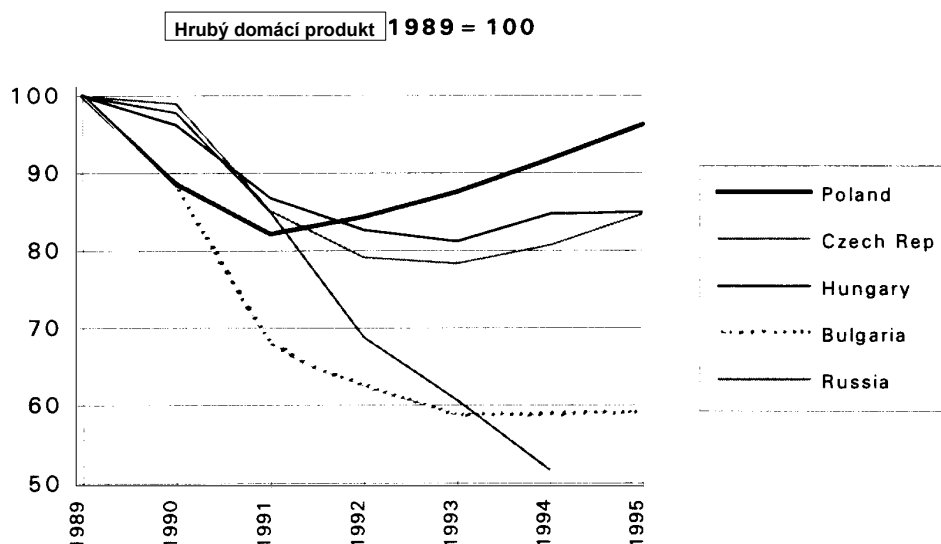
Tabulka 1

Změny podílů (%) prodeje zemědělských výrobků na trzích v Polsku

Rok	Státní trh	Venkovský trh	Samozásobení
1989	70	18	12
1992	40	30	30
1994	25	45	30

Trend poklesu hrubého domácího produktu v Rusku, směřující mimo graf 1, by měl vyvolat u čtenáře zamyšlení o důsledcích tohoto vývoje.

Obr. 1: Vývoj hrubého domácího produktu v zemích střední a východní Evropy⁶

Privatizace na Ukrajině a v Bělorusku se ještě plně nerozběhla, i když byly učiněny některé pokusy s omezením velikostí farem na 50 ha. Ukrajina a Bělorusko jsou na tom z hlediska národohospodářského zřejmě ještě hůř než Rusko (Obr. 1), takže lze odvodit, že žádné nebo malé změny jsou zřejmě ještě horší než špatně provedené změny.

Privatizace v Litvě vyvolala také velké změny, avšak zachovala nadvýrobu. 61,5 % farem je menších než 10 ha a 37 % farem je ve velikosti 10-20 ha. Od roku 1989 klesla

⁶ The Polish Economy in 1994. Annual Economic Report. European Union Delegation of the European Commission in Warsaw.

zemědělská výroba o 43 %, spotřeba potravin klesla o 39 % a export klesl o 60 %. Přesto se ještě stovky tisíc t zemědělských výrobků musí vyvážet.

Problémy Evropské unie a jejich vliv na zemědělce přičleňovaných zemí

Evropská unie má mnoho problémů, z nichž některé přímo souvisí se zemědělstvím, avšak nejen ve státech EU. Kromě zemědělských dotací a běženců jsou to i problémy s koordinací vnitřní zemědělské politiky, zejména v nově přidružených zemích. To znamená, že ani vstupem do EU se vše nemůže obrátit k lepšímu najednou.

Chyby zdánlivé i skutečné provází existenci EU od samého počátku. Subvencování venkovské cestní sítě v 80. letech například vedlo k rozbití mezilidských kontaktů, a proto došlo k jejich následnému zužování. 80 miliónů DM stála obnova rybníků a zakřivení dříve napřímených potoků. Systém řízení je administrativně náročný. Jen malé farmy dostávají 20 různých druhů subvencí. V bývalé NDR bylo zrušením státních statků na 20 % výměry propuštěno a do rekvalifikačního systému začleněno 400 tisíc lidí, protože se s nimi do nového zemědělství nedalo počítat. 12 - 18 % hodnoty prodaného hospodářství bylo použito na řešení sociálních problémů bývalých pracovníků (na rekvalifikace, předčasné důchody). Družstva (LPG) uvolnila dalších 200 tisíc lidí, kteří však nedostali podporu žádnou, protože měli své majetkové podíly, i když často jen zdánlivě. V roce 1994 bylo už 80 % lidí ze zemědělství pryč za celkovou cenu 300 miliard DM (z toho 35 mld DM od EU). Jen pro integraci Polska takovýmto způsobem by bylo nutné investovat 2x300 mld. DM.

Příklad lobování 2: Pan Arnd Spahn z Německa komentoval výše zmíněné tendence na semináři v Krakově s tím, že je nutné diskutovat o tom, kolik lidí může pracovat v Německu, a že je nutné si v EU všimnout, co se na východě stalo a diskutovat a reagovat na nové skutečnosti. Nezmínil se o vytvoření možnosti lidem z východu žít v zemi, kde se narodili podle principu potravinové suverenity a soběstačnosti.

Zatím je pozornost v Německu věnována vnitřním problémům. Například tomu, že průměrná německá rodina má 0,8 dítěte, 50 % rodičů žije samostatně a 30 % rodin se rozvede v prvních letech manželství. Svobodní, jednotlivě žijící lidé, potřebují více místností. Dalším příkladem může být práce lidí z cizích zemí. V necelém roce 1994 pracovalo v Německu 280 tisíc registrovaných Poláků za 9 - 16 DM na hodinu a odhadem 150 tisíc Poláků bez povolení a sociálního zajištění za 5 DM na hodinu a Němci jsou pak propouštěni jako první.

K výše uvedeným vnitřním problémům jedné země se přidávají problémy, které odrážejí vztahy mezi jednotlivými zeměmi a částmi EU. To jsou však problémy běžného života „starousedlíků“. Pro nás jsou důležité problémy zemědělců z nově přidružených zemí. Například rakouští zemědělci museli před vstupem do EU přijmout regulaci cen⁷ a množství zemědělských výrobků na současné úrovni. Dále se museli zavázat ke snižování subvencí do zemědělství po 4 budoucí roky. Již v roce 1995 se subvence do rakouského zemědělství snížily na polovinu a příjmy o polovinu rozhodně nevzrostly. EU nepřevzala zcela ani granty na ochranu životního prostředí, které do resortu zemědělství nespadají. Po prvních třech měsících členství v EU si rakouští farmáři stěžují na rostoucí pocity ohrožení a oklamání svými představiteli. Konkrétně si stěžují na nárůst ztraceného času při povinném vyplňování různých formulářů, na nedostatek informací a na hodiny čekání na ministerstvech, a to vše při poklesu příjmu ve srovnání s obdobím před vstupem do EU. Rakouští farmáři přiznávají, že jejich pohled je pohledem na odvrácenou stranu členství v EU na rozdíl od spotřebitelů, kterým dělá radost snížení spotřebitelských cen. Ceny mléka poklesly z 6 AUS na 4 AUS o 33 % (po zápočtu dotací o 20 %), ceny vepřového poklesly o 26 % (po zápočtu dotací o 22 %), ceny hovězího poklesly o 5 %, ceny obilí o 30 % (po zápočtu dotací o 13 %) a ceny vajec o 23 %. Přímý prodej a zpracování výrobků na farmě se stalo problematickým.

Zástupce malých španělských zemědělců uvedl, že jejich zemědělci neporozuměli mechanismu EU za 10 let svého členství. Shodli se však na tom, že kdo v EU nelobuje, nemůže očekávat, že by jeho zájmy někdo hájil. Toto tvrzení lze doložit i na příkladu portugalských zemědělců, kteří byli před přidružením k EU (cca v roce 1988) čistými vývozci zemědělských výrobků a potravin a nyní Portugalsko dováží 70 % potravin.

Není se tedy čemu divit, nalezneme-li v Bruselu celkem 3000 lobbistů, kteří zastupují zájmy svazů zaměstnavatelů, zaměstnanců, bank, realitních kanceláří a dalších menších struktur, ke kterým patří dva soupeřící tábory zemědělců. Místní zemědělské zájmy každé skupiny nebo státu hájí jen 27 lobbistů. Zástupci zemědělců jsou rozděleni na dva tábory. Jeden z nich hájí zájmy malých farmářů (CPE) s cílem získat sociální a další podpory pro malé farmy a druhý hájí zájmy velkých farmářů (COPA) s cílem získat dotace na skladování a export.

⁷ Ceny se v Rakousku po vstupu do EU snížily, protože byly nad úroveň cen v EU. V ČR by se v takovém případě měly ceny dodavatelům zvýšit. Kupní síla obyvatel se však vstupem do EU příliš nezvýší, a tak se ani velký nárůst cen pro dodavatele nedá očekávat.

Je zajímavé, že 27 lobbistů za zemědělství získává 60 % rozpočtu EU. To znamená, že ostatní lobbisté lobují vzájemně proti sobě. Dále to znamená, že lobování za zemědělství je v EU chápáno jako součást obranného systému v rámci kterého zemědělci EU ničí své konkurenty v chudších zemích metodami, u kterých bychom těžko hledali pravidla fair play.

Doporučení pro zemědělské lobování

V ČR je zemědělství považováno za odvětví jako každé jiné. Pokud je někým poškozeno, nechť dotyčný škody zaplatí a pokud má nezaplacené účinky mimovýrobních funkcí, ať je prokáže a vymůže si je. Toto je politika volného obchodu, která byla v ČR provázena odchodem každého druhého zemědělce ze své původní profese. Existuje však vážná obava z toho, že odchodem zemědělců se ve státech střední a východní Evropy může uvolnit tolik pracovní síly, že dojde k migraci za zaměstnáním do jiných států. Pokud by se mělo tomuto jevu zabránit, znamenalo by to lobování proti volnému obchodu potravinami a zemědělskými výrobky. Zemědělci ČR však nemají zahraniční zemědělskou politiku tohoto druhu zformulovanou a pochopitelně tento problém ignorují.

Druhým možným směrem lobování je podpora přímého marketingu z farem. Potřebu přímého marketingu pocítují především alternativní zemědělci, avšak nepocítují potřebu lobovat, protože svou nabídkou nepokrývají poptávku.

Z výše uvedených informací vyplývá, že zemědělské lobování by mělo mít celosvětový rozměr, protože na příkladě důsledků činnosti zemědělských lobbistů v EU bylo doloženo, že působí přímé škody v chudších zemích a přímé finanční a nepřímé migrační škody ve svých zemích.

Celosvětová diskuse zemědělců o zemědělské politice se koná na podzim 1995 v Manile. Obdobné diskuse probíhají i na elektronické poště. Tyto diskuse však nejsou pro individuálního farmáře velkým přínosem. Pokud by byl podpořen vývoj přenosu poradenských, srovnávacích a jiných informací jak pro zemědělce, tak pro veřejnost, kde by byly řešeny nejen problémy dotací a migrace, ale i ochrany vodních zdrojů a cen potravin, mohlo by dojít k pozitivnímu posunu v řešení problémů jak na úrovni světa, státu i občana.
